

A Nemzetközi Büntetőbíróság helye az átmeneti igazságszolgáltatásban, különös tekintettel az észak-ugandai eseményekre

Kirs Eszter*

A Nemzetközi Büntetőbíróság (*International Criminal Court*, a továbbiakban ICC) működése elkerülhetetlen tárgya azon speciális irányú vizsgálódásnak, mely a büntető bírói fórumoknak a fegyveres konfliktust vagy elnyomó rezsim megdöntését követő átmeneti igazságszolgáltatási folyamatokban való szerepét helyezi fókuszba. Ezzel azonban egy különösen laza, képlékeny talajra lép a kutató, hiszen nem állnak rendelkezésre a kérdést szabályozó egzakt jogi rendelkezések.

A Bíróság létrehozása céljából összehívott római konferencián zajló tárgyalásokon felmerült egy esetleges békéltető bizottságokat érintő rendelkezés megszövegezésének gondolata. Igen széles körben jelentkezett szimpátia a résztvevők körében a dél-afrikai Bizottság munkája tekintetében, ugyanakkor számos delegáció fejezte ki ellenérzéseit az amnesztia biztosítása mellett működő alternatív mechanizmusokkal szemben, emlékeztetve a latin-amerikai diktátorok önmaguk számára meghirdetett amnesztiájának elrettentő példáira.¹ Végül nem született az amnesztia vagy a tényfeltáró bizottságok kérdésén kifejezetten szabályozó rendelkezés, így széles döntési mozgásteret hagytak a Bíróságnak ebben a kérdésben a konkrét eseteknek megfelelő mérlegelésre.²

Az alternatív mechanizmusok elfogadhatósága a Római Statútum rendelkezései szerint

Az a kérdés is számtalan dilemmát vet fel, hogy mely esetekben állapítható meg az ICC eljárásának szükségessége azon az alapon, hogy nem megfelelően működnek a hazai büntető bíróságok, azonban ugyanez a probléma a folyamatban lévő békéltető eljárások kapcsán még nehezebben eldönthető kérdés, és a békéltető testületek javára hozott döntés egy igen flexibilis Statútum-értelmezést igényel. A 17. cikk 1. bekezdésének a) és b) pontjai vizsgálatot említenek, nem korlátozzák az egyes esetek kezelésének fogalmát a büntetőjogi eljárásokra. Egyértelműen kitűnik a rendelkezések szövegéből, hogy a releváns tények és körülmények alapos, szisztematikus vizsgálata kell, megvalósuljon, és ezeket a vizsgálatokat állami szerveknek kell foganatosítaniuk. A vizsgálat eredménye akár a vádemelés elvetése is lehet, de ennek a döntésnek az alapja nem lehet az elkövető felelősség alóli kivonásának szándéka.³ Ez utóbbi szándék a Statútum iránymutatása szerint megmutatkozhat a vizsgálatok lefolytatásának szükségtelen késleltetésében, vagy a vizsgálatot végző testület pártatlanságának és függetlenségének hiányában.⁴ Ezekben az esetekben

* Egyetemi tanársegéd, doktorjelölt. Nemzetközi Jogi Tanszék, ME-ÁJK. Tudományos vezető: Prof. Dr. Kovács Péter.

¹ William A. Schabas: *An Introduction to the International Criminal Court* Cambridge University Press, Cambridge 2004. 87. o.

² Darryl Robinson: *Serving the Interests of Justice: Amnesties, Truth Commissions and the International Criminal Court*. In: *Bringing Power to Justice?: the Prospects of the International Criminal Court* (szerk: Joanna Harrington). McGill-Queen's University Press, Montreal 2006. 483. o.

³ „(b) az ügyben vizsgálatot folytatott le a joghatósággal rendelkező állam, és az állam úgy döntött, nem emel vádat az érintett személy ellen, kivéve ha a döntést az állam vádemelésre vonatkozó szándékának vagy képességének hiánya eredményezte;”

A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma, 1998. július 17. (a továbbiakban: Római Statútum), 17. cikk 1 (b) bek. (szerzői fordítás)

⁴ „A szándék hiány egyes esetben való meghatározása során a Bíróságnak figyelembe kell vennie, a nemzetközi jog által elismert eljárási garanciák tekintetbevétele mellett, hogy fennáll-e a következő körülmények valamelyike:

(a) Az eljárásokat azzal a szándékkal folytatták vagy folytatják le, illetve azzal a szándékkal hoznak nemzeti döntést, hogy kimentsék az érintett személyt az 5. cikkben megjelölt, a Bíróság joghatóságába tartozó bűntettekért való büntetőjogi felelősségrevonás alól;

(b) Indokolatlan késlekedés van az eljárásokban, ami a körülmények ismeretében nem felel meg a felelősségrevonási szándéknak;

megalapozott a Bíróság joghatósága, ugyanakkor értelemszerűen ekkor sem rendelkezik az állami felelősség megállapításának jogkörével, amely jogosultság a Nemzetközi Bíróság részére van fenntartva.⁵

Bár egy amnesztia meghirdetése mögött húzódhat rosszhiszemű szándék, ez nem törvényszerű, és adott esetben a Főügyész arra a felismerésre is juthat, hogy egy feltételes amnesztia egy tényfeltárási eljárással párosítva eleget tesz ennek a követelménynek, és dönthet úgy, hogy az ICC ebből fakadóan nem járhat el az adott esetben.⁶ Másrészt a Tárgyaláselőkészítő Kamarának jogában áll ezt a döntést felülbírálnia, és felkérni a Főügyészt, hogy fontolja meg újra a döntését.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy ezt a rendelkezést szorosabb értelemben kell kezelni, minthogy negatív jelleggel került megfogalmazásra. Az elfogadhatóság melletti kivételek szerepelnek első sorban a tárgyalat rendelkezésben, és második lépésben pedig még ezeknek a kivételt képező eseteknek a kivételei is meghatározásra kerültek. Nyilvánvaló, hogy mindez egy tényfeltárási bizottság esetén az ICC eljárását helyezi a főszabály szintjére, a békéltetési eljárás lehetősége pedig a kivételt képezi.⁷

A joghatóság hiányának feltételeit szigorú keretek közé szorították. Ennek ellenére a 17. cikk rugalmas értelmezése mellett lehetségessé válhat, hogy egy alternatív igazságszolgáltatási fórum, mely a büntetőbíróságokhoz utalhat bármely esetet a büntetőjogi eljárás szükségessége esetén, szintén elfogadható a rendelkezésben említett feltételek kimerítésére, feltéve, hogy az ott folyó eljárások biztosítják a fair eljáráshoz fűződő garanciákat. Másfelől, ez utóbbi követelmény további dilemmákhoz vezet. Korántsem nyilvánvaló, hogy a tényfeltárási bizottságok biztosítani tudják az eljárásjogi garanciák érvényesítését.

Ugyanakkor védhető az az álláspont, hogy a bizottságok és más alternatív igazságszolgáltatási mechanizmusok megfelelhetnek a szükséges feltételeknek, hiszen a működésük fő célja a békéltetés elősegítése, nem pedig a felelősség alóli kivonás.⁸ Egy megfelelően működő bizottság képes kivitelezni a tények hatékony feltárását tanúvallomások és írott bizonyítékok összegyűjtése útján az elkövetők nyilvános azonosításával egyetemben. Ezen kívül kellő nemzetközi támogatással az eljárások pártatlansága is biztosítható, az azonban így sem egyértelmű, hogy egy békéltető eljárás valaha elegendő lehet ahhoz, hogy a Főügyész és a Tárgyaláselőkészítő Kamara annak javára döntsön.

Az eljárás felfüggesztése a Biztonsági Tanács határozata által

Egy csekély esély arra nézve is adott, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa kezdeményezi az eljárás felfüggesztését a Statútum 16. cikke⁹ keretein belül egy tényfeltárási eljárást optimálisabb

(c) Az eljárásokat nem függetlenül és pártatlanul folytatták vagy folytatják le, és oly módon folytatták vagy folytatják le azokat, ami a körülmények ismeretében nem felel meg a felelősségrevonási szándéknak.”

Római Statútum, 17. cikk 2. bek. (szerzői fordítás)

⁵ Paolo Benvenuti: Complementarity of the International Criminal Court to National Criminal Jurisdictions. In: Essays on the Rome Statute of the International Criminal Court, Vol. 1 (szerk: Flavia Lattanzi). il Sirente, Ripa Fagnano Alto 1999. 44. o.

⁶ Carsten Stahn: Complementarity, Amnesties and Alternative Forms of Justice: Some Interpretive Guidelines for the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*, 2005. 3. sz. 697. o.

⁷ Stahn: i. m. 709. o.

Az elfogadhatóság melletti kivétel: „a Bíróság megállapítja, hogy az ügyben nem járhat el, ha: (a) Az ügyben a joghatósággal rendelkező állam folytat le vizsgálatot vagy vádemelést,...

A kivétel alóli kivétel: „kivéve ha az állam nem szándékozik vagy nem képes elvégezni a vizsgálatot vagy a vádemelést;”

Római Statútum, 17. cikk 1 (a) bek. (szerzői fordítás)

⁸ Stahn: i. m. 715. o.

⁹ „Jelen Statútum értelmében 12 hónapig nem indítható vagy folytatható le olyan vizsgálat vagy vádemelés, melyre vonatkozóan ilyen értelmű határozatot hozott a Biztonsági Tanács az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére hivatkozva; ezt a határozatot a Tanács azonos feltételek mellett megújíthatja.”

Római Statútum, 16. cikk (szerzői fordítás)

megoldásnak minősítve, és egy erre vonatkozó határozatot hozva az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete értelmében. Ugyanakkor nem valószínű, hogy ez a lehetőség egy békéltető bizottság esetén érvényesülhet, hiszen ez a döntés egy 12 hónapos periódusra vonatkozhat, ami nem szolgálhatna egy amnesztia törvény és arra épülő békéltetési eljárás állandó jellegű tiszteletét.¹⁰ Másfelől szemlélve a kérdést, és figyelembe véve az Egyesült Államok Nemzetközi Büntető Bíróság működésével szemben gyakorolt politikáját,¹¹ lehetségesnek tűnhet a megújítás eszközével való visszatérő meghosszabbítása egy ilyen jellegű határozat hatályának, mely az átmeneti igazságszolgáltatás határokra belüli megoldását részesítene előnyben egy esetleges nemzetközi szintű büntetőjogi felelősségrevonással szemben.

Ez a kérdéskör fókuszba helyezi a Biztonsági Tanács és a Bíróság viszonyát, melyre vonatkozó rendelkezések a Római Statútum előkészítése során komoly viták és változtatások tárgyává lettek. A Biztonsági Tanács alapvetően három területen rendelkezik speciális jogosítványokkal a Bíróság működése kapcsán: (1) a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető szituációt utalhat a Bíróság hatáskörébe, ezzel az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján kezdeményezve eljárást,¹² (2) az állami együttműködés hiánya esetén a Bíróság felkérése alapján meghozhatja a szükségesnek vélt intézkedéseket,¹³ (3) valamint felfüggesztheti a Bíróság által folytatott vizsgálatokat, ha úgy véli, ez szükséges a nemzetközi béke és biztonság megőrzése érdekében.

A Nemzetközi Jogi Bizottság szövegtervezetében szereplő eljárásindításra vonatkozó rendelkezések még igen erőteljes behatást biztosítottak volna a Biztonsági Tanács számára. Ennek értelmében egyáltalán nem lett volna lehetséges vádemelés és vizsgálat lefolytatása a Biztonsági Tanács hozzájárulása nélkül olyan ügyekben, mellyel a Biztonsági Tanács mint a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztető helyzettel foglalkozik. A bírósági eljárás javára hozott döntésnek pedig értelemszerűen könnyen gátat vethetett volna egy állandó tag vétője. Ez a javaslat igen komoly vitákat váltott ki a római konferencián, hiszen ezzel veszélybe került volna a Bíróság függetlensége, és azt a felfogást tükrözte volna a mechanizmus, hogy az igazságszolgáltatás veszélyeztetheti a nemzetközi békét és biztonságot, és amennyiben erről van szó, az érintett legfőbb bűnösök egy biztonsági tanácsi határozat segítségével elkerülhetik a büntetőjogi felelősségrevonást.¹⁴ A kompromisszumot a Statútum 16. cikke jelentette, melynek értelmében a Biztonsági Tanács 12

¹⁰ Stahn: i. m. 699. o.

¹¹ Habár David Scheffer nagykövet aláírta a Római Statútumot az Egyesült Államok Kormánya nevében 2000-ben, a Clinton-kormány idejében; a Bush-adminisztráció 2002-ben visszavonta az aláírást. Ennek a lépésnek fő okaként tüntették fel az attól való félelmet, hogy a Bíróság politikai szempontból motivált eljárások színtere lehet. A mondvacsinnált indok mögött az a szándék húzódik, hogy kivonják az amerikai állampolgárokat a Bíróság hatásköre alól. Ezt a célt szolgálják azok a Kétoldalú Immunitási Megállapodások, melyeket az Egyesült Államok igyekszik minél több állammal megkötöni, és melynek rendelkezései szerint a Bíróság tekintetében immunitást élveznek az amerikai közhivatal viselő személyek, alkalmazottak, katonai személyzet és bármely egyéb minőségben lévő állampolgárok. Minden szerződő féllel váló állam köteles ezek szerint kiadni a területén tartózkodó, nemzetközi büntett elkövetésével vádolt amerikai állampolgárokat a Bíróság helyett az Egyesült Államok hatóságainak. A felelősségrevonás ezt követő foganatosításának kötelezettségéről már nem szól a megállapodás.

¹² „A Bíróság joghatósággal rendelkezik az 5. cikkben meghatározott büntettek tekintetében jelen Statútum rendelkezéseivel összhangban, amennyiben:

[...]

(b) Egy helyzetet, melyben vélhetően egy vagy több ilyen jellegű büntett elkövetésére került sor, a Biztonsági Tanács az Ügyészhez utal az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának VII. fejezete értelmében;”

Római Statútum, 13. cikk (szerzői fordítás)

¹³ „Ha egy Statútumban nem-részes állam, mely ad hoc megállapodást kötött a Bírósággal, nem tesz eleget a megállapodás értelmében tett felkéréseknek, a Bíróság értesítheti erről a Tagállami Közgyűlést, vagy ha az ügyet a Biztonsági Tanács utalta a Bíróság elé, a Biztonsági Tanácsot.

[...]

Ha egy tagállam nem tesz eleget a Bíróság által hozzá intézett együttműködési felkérésnek ezzel a Statútum rendelkezéseit sértve, ezáltal akadályozva, hogy a Bíróság gyakorolhassa a Statútumban megállapított feladatait és jogköreit, a Bíróság erről szóló végzést hozhat, és az ügyet a Tagállami Közgyűlés elé utalhatja, vagy ha az ügyet a Biztonsági Tanács utalta a Bírósághoz, a Biztonsági Tanács elé.”

Római Statútum, 87. cikk 5 (b) és 7. bek. (szerzői fordítás)

¹⁴ Schabas: i. m. 82-83. o.

hónapra felfüggesztheti a bírósági eljárást amennyiben ezt indokoltnak látja a nemzetközi béke és biztonság megóvása érdekében. A római konferencián elhangzottak javaslatok arra nézve, hogy tovább kellene szűkíteni a Biztonsági Tanács befolyását, illetve erősíteni a Bíróság pozícióját azzal, hogy a felfüggesztés által érintett időszakban is megtehesse a Bíróság a szükséges intézkedéseket a bizonyítékok megőrzése érdekében,¹⁵ és hogy ne legyen megújítható a bírósági eljárás felfüggesztésére vonatkozó határozat,¹⁶ de a végleges verzió szerint a Biztonsági Tanácsnak korlátlan alkalommal van lehetősége a megújításra. Ezáltal akár nemcsak felfüggesztheti, de egy folyamatos megújítással blokkolhatja is a Bíróság működését.

Az eljárás felfüggesztése főügyési döntés alapján

Egy békéltető eljárás preferálása melletti ügyési döntés azonban sokkal valószínűbbnek tűnik a Statútum 53. cikke¹⁷ alapján, ami feljogosítja az Ügyészt, hogy a nyomozás és vádemelés elhagyása mellett dönthet, ha úgy látja, hogy az nem szolgálná megfelelően az 'igazságszolgáltatás érdekeit', és a Tárgyaláselőkészítő Kamarának sincsen ellenvetése a döntéssel kapcsolatban. Ebben az összefüggésben a Statútumot egy rugalmasan értelmezhető eszközként, az igazságszolgáltatás fogalmát pedig tágabb értelemben kell kezelni. Az igazságszolgáltatásnak ideális esetben meg kell valósítania az elkövető felelősségrevonását az áldozati érdekek érvényesítése és a bűnelkövetés megelőzése és megtorlása érdekében, ugyanakkor mindeközben a vádlotti jogok is érvényre kell jussanak, és tekintetbe kell venni az áldozatoknak a megtorlásokon kívül eső és a társadalom egészének érdekeit.¹⁸ A társadalom egészének érdeke pedig adott esetben a béke elérésére törekvést diktálja a szigorú büntetőjogi igazságszolgáltatás helyett. Például, ha a tárgyalások közvetlenül hozzájárulnának a politikai instabilitás további fennmaradásához, valamint az erőszak megújulásához, nehezen lehetne úgy értelmezni, hogy az 'igazságszolgáltatás érdeke', mint áldozatok és elkövetői hozzátartozók közösségi érdeke indokolja őket.¹⁹ Másfelől az eljárás ilyen típusú felfüggesztése csak akkor lehetséges, ha a Főügyész lát egy olyan államon belül működő mechanizmust, amely megfelelően biztosítja a felelősségrevonást. Az pedig egy fogós kérdés, vajon a Főügyész valaha elismeri-e ezen szempontok alapján megfelelő eljárásnak a békéltető bizottságokét.

Amellett, hogy a Statútum szövegezői egy többlet diszkrecionális jogkört biztosítottak a Főügyésznek az 53. cikkel a 17. cikk technikai jellegű rendelkezése mellett, az nehezen védhető álláspont lenne, hogy ez alapján születhetne egy békéltető bizottsági eljárásnak teret engedő döntés, ha az nem felel meg a 17. cikkben szereplő elvárásoknak.²⁰ Ebből fakadóan a jogrend védelme érdekében számtalan körülményt kell figyelembe vennie a Főügyésznek ezen döntés meghozatala során, nevezetesen a következőket: Demokratikus akaraton alapul az intézmény felállítása? A tényfeltárási folyamat előnyben részesítése a büntetőjogi eljárással szemben indokolható valós gazdasági, társadalmi és politikai szükségletekkel? Teljes és hatékony tényfeltárást valósít meg a

¹⁵ Pietro Gargiulo: The controversial relationship between the International Criminal Court and the Security Council. In: Essays on the Rome Statute of the International Criminal Court, Vol. 1 (szerk: Flavia Lattanzi). il Sirente, Ripa Fagnano Alto 1999. 89-90. o.

¹⁶ Flavia Lattanzi: The Rome Statute and state sovereignty. ICC competence, jurisdictional links, trigger mechanism. In: Essays on the Rome Statute of the International Criminal Court, Vol. 1 (szerk: Flavia Lattanzi). il Sirente, Ripa Fagnano Alto 1999. 65. o.

¹⁷ „A vizsgálat megkezdésére vonatkozó döntés meghozatala során az Ügyésznek figyelembe kell vennie, hogy: [...] (c) A bűncselekmény súlyát és az áldozatok érdekeit számításba véve, alapos oka van feltételezni, hogy egy vizsgálat nem szolgálná az igazságszolgáltatás érdekeit.”

Római Statútum, 53. cikk 1. bek. (szerzői fordítás)

¹⁸ Report of the Secretary-General on 'The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies, S/2004/616, 2004. augusztus 23, 7. pont

¹⁹ Paul Seils és Marieke Wierda: The International Criminal Court and Conflict Mediation. International Center for Transitional Justice 2005. 12. o. www.ictj.org/en/news/pubs/index.html (2008.06.25.)

²⁰ Kai Ambos: The legal framework of Transitional Justice. In: Workshop 4 – The Legal Framework (International Conference „Building a Future on Peace and Justice”, Nürnberg, 2007. június 25-27. 69. o.

bizottság? Nyilvánosan azonosítják az elkövetőket? Függetlenül működik a testület, és biztosítottak az eljárási garanciák? Sor kerül bármely jellegű büntetések kiszabására az eljárás során, akár társadalmi szolgálatok formájában? Az eljárás megfelelően szolgálja az áldozatok érdekeit és az igazságszolgáltatás célját?²¹

Az 'áldozati érdekeknek' első ízben tulajdonít jelentőséget a nemzetközi büntető bírói fórumok alapokmányainak sorában a Római Statútum,²² ugyanakkor a fogalom meghatározása nem egyszerű feladat. A konkrét körülményeken múlik. Előfordulnak esetek, amikor a büntetőjogi felelősségrevonás valóban sokkal inkább szolgálja az érdekeiket mint egy feltételes amnesztia melletti békéltető eljárás és az elkövetők reintegrációja, mint ahogy az Ruanda esetében megállapítható volt. A nemzetközi jog fejlődésének vizsgálata pedig lehetővé teszi az áldozati jogok összegzését, miszerint az áldozatoknak alapvető joguk fűződik az igazság feltárásához²³, az igazságszolgáltatáshoz²⁴, valamint a kártérítéshez²⁵. A helyi társadalmi érdekek mérlegelését követően hozott ügyész döntésnek azonban a Statútum jogi keretein belül kell maradnia, nem hozhat tisztán politikai jellegű döntést, hisz ez aláaknázná hitelességét. A Tárgyaláselőkészítő Kamara felülvizsgálati jogköre éppen a jogszerűség kereteinek tiszteletben tartására jelent intézményi garanciát.

Közelebbről szemügyre véve a büntetőjogi felelősségrevonás helyett megvalósítandó alternatív igazságszolgáltatási mechanizmusra vonatkozó kritériumokat, kiindulópontként kijelenthető, hogy az adott bizottságnak komoly alternatívát kell jelentenie a múltbeli események feldolgozása és az áldozati érdekek érvényre juttatása tekintetében. Ez feltételezi a széleskörű áldozati részvételt mind a létrehozás, működtetés, mind az eljárás során. Amennyiben ez megoldható a testület felállításának legitimitását ajánlott népszavazással megerősíteni. Mindemellett az esetek feldolgozását hatékonyan megvalósító bizottság vehető számításba lehetséges alternatívaként. A tényfeltáró békéltető bizottságok elődjeinek nevezhető latin-amerikai testületekéhez hasonló szűk mandátumú eljárás e tekintetben nem nevezhető kielégítőnek, hiszen teret enged a büntetlenségnek, viszont a dél-afrikai bizottság amnesztia-ítélési jogkörében jelentkező kvázi-bírói természet meglelte indokolhat egy a bizottsági eljárás előnyben részesítésére vonatkozó döntést. Ezen kérdéskör tekintetében meghatározó az a tényező is, hogy a bizottság előtt zajló eljárás és ott születő döntés eredménye és következménye lehet-e egy büntetőjogi eljárás. Az amnesztiára való jogosultság esetenként történő vizsgálata, és annak hiányában a büntetőjogi felelősségrevonás elrendelésének lehetősége elméletileg megalapozza a büntetlenséggel szembeni küzdelem szolgálatát. A büntetőjogi felelősségrevonás kizárása a békéltető bizottság eljárása

²¹ Robinson: i. m. 498. o.

²² Római Statútum, 68. cikk 3. bek, 75. cikk

²³ „az igazsághoz való jog az áldozat és hozzátartozóinak jogát jelenti az emberi jogsértés elkövetésének körülményeinek tisztázására...”

Barrios Altos vs. Perú, Inter-American Court of Human Rights, 14 March 2001, Series C No. 75, 48. par.

„A jelen Címben foglalt rendelkezések megvalósítása során a Magas Szerződő Feleknek, az összeütköző Feleknek és a nemzetközi emberbaráti szervezeteknek az Egyezmények és a jelen Jegyzőkönyvben szabályozott tevékenységét mindenekelőtt a családoknak az a joga vezérli, hogy tudomásul bírjanak hozzátartozóik sorsáról.”

1949. augusztus 12-én Genfben kötött Egyezményeket kiegészítő és a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló, I. Jegyzőkönyv, Genf, 1977. június 8, 32. cikk

²⁴ A formális igazságszolgáltatási rendszerhez való hozzáférés, vagy alternatív mechanizmusok előtti eljárások formájában.

„A tagállamok másik kötelezettsége az Egyezményben elismert jogok szabad és teljes gyakorlásának „biztosítása” a fennhatósága alá tartozó személyek vonatkozásában. Ez a kötelezettség előidézi a tagállamok kormányzati apparátus és általában mindazon szervezeti rendszer kiépítésére vonatkozó feladatát, melyeken keresztül közhatalmat gyakorol, hogy így igazságszolgáltatási értelemben is lehetővé tegye az emberi jogok szabad és teljes gyakorlását.”

Velasquez Rodriguez case, Inter-American Court of Human Rights, 29 July 1988, Series C No. 4, 166. par.

²⁵ Anyagi és nem-anyagi jellegű kompenzáció formájában.

„az államok kötelesek megelőzni, üldözni és megbüntetni az Egyezmény által elismert jogok megsértését, ugyanakkor helyreállítani, amennyiben lehetséges, a sértett jogosultságot, és adott esetben biztosítani az emberi jogsértés által okozott kár megtérítését.”

Almonacid Arellano et al. vs. Chile, Inter-American Court of Human Rights, 26 September 2006, Series C No. 154, 110. par.

érdekében alapvetően ellentmond a jogrend követelményeinek, megvalósítja az állam felelősségrevonási szándékának hiányát és így a Statútum 17. cikke értelmében nem teremt megfelelő alternatívát a Bíróság eljárásával szemben. A szükséges hatékonyság és elfogadhatóság megvalósításához elengedhetetlen tehát (1) a bizottsági eljárás melletti lehetséges büntetőjogi felelősségrevonás biztosítása, az eljárás alapját képező amnesztia feltételeessége és hatékony együttműködés az átmeneti igazságszolgáltatás egyéb intézményeivel, (2) a bizottsági tagok demokratikus akaratot tükröző konzultatív eljárás során történő kiválasztása, (3) megfelelő számú áldozatok és tanúk számára fenntartott információk pontok létesítése, (4) a szükséges anyagi feltételek birtoklása és az állami és egyéb érdekelt szervektől való függetlenség, (5) a bizottsági mandátum kiterjedése a felelősség egyedi esetenként való vizsgálatára, kártérítés megítélésére és a konfliktus okainak, természetének átfogó feltárására, (6) a mandátum időbeli behatároltsága és a szükséges utólagos munkák megvalósítása, (7) megfelelően széleskörű áldozati és elkövetői részvétel, (8) a vizsgálati eredményeket tartalmazó zárójelentés széles körben történő közzététele és egyszerű elérhetősége, valamint (9) a bizottsági javaslatok megvalósításának ellenőrzését végző megfigyelő testület felállítása.²⁶

Az áldozati érdekekhez hasonlóképpen az 'igazságszolgáltatás érdeke' is konkrét esetekhez kapcsolódik, nem határozható meg általános értelemben. Ennek megfelelően a békéltetési eljárásnak egy adott esetben történő elfogadása semmit nem jelent egy másik esetre vonatkozóan. Így a Főügyésznek is esetről esetre kell döntést hoznia, további kérdést jelentene azonban az, hogy milyen gyakorisággal lenne hivatott a Főügyész Hivatal újra felülvizsgálni egy erre vonatkozó döntést. Fennáll annak a lehetősége is, hogy egy adott esetben a békéltető bizottság javára hozott döntés precedenst teremthetne, ami így még valószínűtlenebbé tesz egy effajta döntést.

A Főügyész Hivatal részéről hasonló megközelítés tükröződik 2007-ben az 'igazságszolgáltatás érdeke' fogalom értelmezése kapcsán kiadott politikai nyilatkozatának kezdetén. Az esetről esetre történő szabad mérlegelési jogosultság védelmét azonban a nyilatkozat egésze meglepő módon már nem képviseli. Emberi jogi nem-kormányzati szervezetek nyomására a nyilatkozat szigorúan a büntetőbírói felelősségrevonás mellett tette le a voksot, jelentősen szűkítve ezzel az egyébként a Statútum értelmében a Főügyész számára biztosított diszkrecionális jogkört.

A nyilatkozatban szereplő érvelés szerint (1) az eljárás felfüggesztése az 53. cikk értelmében csak egészen kivételes esetekben lehetséges; (2) a Főügyész az 'igazságszolgáltatás érdekének' fogalma alatt kizárólag a büntetőjogi igazságszolgáltatás érdekét értheti az eljárás felfüggesztéséről hozott döntés tekintetében; (3) a Statútumban foglalt írott joghoz köteles ragaszkodni a mindenkor Főügyész, melynek értelmében a Bíróság elsődleges feladata a legfőbb bűnösök büntetőjogi felelősségrevonásának biztosítása. Eszerint a Főügyész az 'igazságszolgáltatás érdekének' fogalmát igen szűken kell értelmezze, nem teheti azt politikai vagy morális megfontolások tárgyává, hiszen különbséget kell tenni a békéhez és az igazságszolgáltatáshoz fűződő érdekek között, az előbbi kérdéskör pedig egyszerűen nem tartozik a Bíróság mandátumába, így a Főügyész sem latolgathatja az ahhoz tartozó tényezőket. A Statútum-beli rendelkezések értelmében pedig fő szabály szerint köteles folytatni a vizsgálatot, ennek érdekében nem köteles bizonyítani, hogy az eljárás megfelelően szolgálja az igazságszolgáltatáshoz fűződő érdekeket, sokkal inkább biztosít egy kivételes jogosultságot az 53. cikk, ha különleges körülmények jellemzik a vitatott szituációt.²⁷

Már önmagában az érthetetlen, miért kívánta önnön diszkrecionális jogkörét korlátozni a Főügyész Hivatal ahelyett, hogy élne a rugalmas és egyedi megközelítés és eset-megítélés lehetőségét körülbástyázó eszközökkel. Másfelől vitatható az az álláspont is, miszerint nem latolgathat politikai és morális tényezőket, hiszen az kívül esik mandátumán, és ennek megfelelően ragaszkodnia kell az írott jog által diktált kötelezettségek, mégpedig az eljárási kötelezettség végrehajtásához. A Statútum 53. cikke nem véletlenül került rugalmas értelmezést lehetővé tevő megfogalmazásra. A Főügyésznek nem kell a Statútum szövegének ellentmondó magatartást tanúsítania ahhoz, hogy felfüggeszsen egy vizsgálatot, hiszen ezt a lehetőséget biztosító explicit felhatalmazást tartalmaz a vitatott rendelkezés. Az ennek megfelelő döntéssel nem lépne ki a

²⁶ Ambos: i. m. 29-31. o.

²⁷ Policy Paper on the Interests of Justice, 2007 szeptember, ICC-OTP-2007

rendelkezés keretein, csupán egy tágabb értelmezést szolgálna intézkedésével.

E tekintetben ugyanakkor máris felmerül a számos fórumon vitatott problémakör, a Nemzetközi Büntetőbíróság ragaszkodhat-e a klasszikus büntetőjogi fórumok felelősségrevonás érvényesítésére szűkített mandátumához, vagy el kell-e fogadni a tényt, hogy elkerülhetetlen a világpolitikai arénában aktív döntéshozó szervként való megjelenése. A Bíróság Főügyészen kívüli tisztviselői által is képviselt az az alapállás, miszerint a Bíróság nem politikai jellegű intézmény, így nem mérlegelhet politikai jellegű szempontokat döntései meghozatala során.²⁸ A Bíróság működésének és eljárásainak konfliktusokra és poszt-konfliktív társadalmakra gyakorolt jelentős hatása miatt ez az álláspont lehet hivatalosan hangoztatott profil, azonban érdemben már nehezen védhető. Az eljárások által a helyi politikai és társadalmi viszonyokra gyakorolt hatáson kívül az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a Bíróság feladata, hogy biztosítsa a Római Statútum aláaknázásának megelőzését, és így éppen a Bíróság a megfelelő és kompetens testület egy ilyen kérdésben való mérlegelésre.²⁹ Ha a béke létrehozásának célját pedig egy békéltetési mechanizmus jobban szolgálja, mint egy büntetőjogi eljárás, az alapvető szándék a büntető igazságszolgáltatás árán egy magasabb cél szolgálata, és nem pedig a felelősség alóli kivonás. A döntés alapját képező kérdés tehát ebben az esetben az kell, legyen, hogy a békéltetési eljárás az elkövetők immunitását, vagy a béke elérését célozza-e.³⁰ Az e tekintetben hozott döntést megelőző mérlegelés során ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a szempont sem, hogy nemzetközi szinten nem helyettesíthető a jogállamiság erősítésének egy helyi keretek között zajló megvalósítása. A jogbiztonság promóciója pedig a Nemzetközi Büntetőbíróság egyik elsődleges céljaként került elismerésre,³¹ amelynek megvalósítása során elengedhetetlen a helyi viszonyok és jogi tradíciók alapos vizsgálata, és a szükséges intézkedésekre vonatkozóan ez alapján hozott felelős döntés.

Mindemellett a Bíróság elsősorban természetesen a Statútum-beli rendelkezéseknek kell megfeleljen, annak keretein belül járhat el. Működésének alapvető célja eszerint pedig mindenképpen a legsúlyosabb bűnök elkövetőinek felelősségrevonása, az immunitás megakadályozása,³² ami a Bíróság részéről mindig erőteljesebb állásfoglalást fog eredményezni a bűnvádi eljárás mellett. A nemzetközi büntető törvényszékek fejlődése szintén a büntetőjogi felelősségrevonáshoz való ragaszkodás fenntartását tükrözi. Sem az exjugoszláv³³ és ruandai törvényszékek, sem a Sierra Leone-i Különleges Bíróság nem ismert el semmilyen kivételt a Római Statútumban szereplő súlyos büntettek elkövetőinek felelősségrevonása alól.³⁴ A vádlott állampolgársága szerinti állam által biztosított amnesztiákat és az ön-amnesztiákat a legfőbb bűnösök esetében mindenképpen megfelelő kritikával kell kezelni. Alátámasztja ezt az Emberi Jogok Amerika-közi Bíróságának joggyakorlata³⁵, a jogbiztonság követelménye és az államok gyakorlata is. (???) Mindezek ellenére az így kialakult vádemelésre vonatkozó kötelezettség továbbra is egy főszabályként kezelendő, mely megengedhet kivételeket.

²⁸ Ezt az álláspontot képviselte Mauro Politi, az ICC olasz bírója a European University Institute „Fighting Impunity in a Fragmented World – New Challenges for the International Criminal Court” című konferenciáján, 2008. május 23-án Firenzében.

²⁹ Anja Seibert-Fohr: The Relevance of the Rome Statute of the International Criminal Court for Amnesties and Truth Commissions. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 2003. 7. sz. 573. o.

³⁰ *Id*, 568-569. old.

³¹ Rosanna Lipscomb: Restructuring the ICC framework to advance transitional justice: a search for a permanent solution in Sudan. *Columbia Law Review* 2006. 106. sz. 199. o.

³² „Megállapítva, hogy a nemzetközi közösség egésze által legsúlyosabbnak minősített bűncselekmények elkövetése nem maradhat megtorlás nélkül, és biztosítani kell a hatékony vádemelést a nemzeti szinten szükséges intézkedések és nemzetközi együttműködés megvalósításával.”

Római Statútum, 17. cikk (szerzői fordítás)

³³ „Ezek embertelen tettek, melyek a kiterjedésüknél és a súlyosságuknál fogva túllépnek a nemzetközi közösség által tolerálható határokon, ami büntetést kell hogy maga után vonjon.”

Prosecutor v. Erdemovic, ICTY-ítélet, IT-96-22-T, 1996. november 29., 28. par.

³⁴ Stahn: i. m. 705. o.

³⁵ „Az emberiség elleni büntettek az Amerikai Egyezményben elismert megtagadhatatlan jogok sorát sérti meg, amely jogsértés nem maradhat büntetlenül.”

Almonacid Arellano et al. vs. Chile, Inter-American Court of Human Rights, 26 September 2006, Series C No. 154, 111. par.

Ugyanakkor az kétségtelen, hogy a kritikus határeseteken kívül a két intézmény autoritása egyszerűen nem fedi le egymását. Valószínűnek tűnhet, hogy a békéltetési eljárás a legsúlyosabb büntettek elkövetői esetében az immunitás valódi célját szolgálná és leplezné. Továbbá egy vádemelést elvető döntés ebben az esetben a nagy horderejű tárgyalások fő előnyének, mégpedig az érintett személyek aktuális politikai arénából való kivonásának elvesztéséhez vezetne. Másfelől egy folyamatban lévő békétárgyalás-sorozat esetén elengedhetetlen lehet, hogy ezeket az egyéneket ne fenyegezzék egy lehetséges büntetőjogi felelősségrevonással, aminek következménye lehetne, hogy távol maradnak a békétárgyalásoktól.

Észak-Uganda helyzete a Bíróság előtt

Az ICC eljárásának békétárgyalásokra gyakorolt hatása kerülhet a figyelem középpontjába Uganda esetet kapcsán is. Az ügy állam irányából történt Bíróság elé utalása ellenére folyamatos viták folynak a bírósági eljárás esetleges felfüggesztésének kérdéséről. A probléma feloldásához a büntetőjogi felelősségrevonáshoz és az érintett társadalom békéhez fűződő igényének összehangolására van szükség. Ilyen összefüggésben különös gyakorlati jelentősége lehet az 'igazságszolgáltatás érdeke' fogalmának megfelelő értelmezésének.

A húszéves polgárháborús állapottal³⁶ terhelt Uganda államvezetése a vezetést magához ragadni kívánó irreguláris fegyveres csoporttal, az Úr Ellenállási Seregével (*Lord's Resistance Army*, a továbbiakban LRA) szemben foganatosított sikertelen katonai műveletek láttán 2000-ben az amnesztiával próbálkozott, mint lehetséges béketeremtési eszközzel. Az amnesztia megszerzésének egyetlen feltételeként a fegyverletételt állapították meg. Ily módon több mint 14 000 katona részesült végeredményben *de jure* feltétlen amnesztiában 2005 végéig. Bár a helyi lakosság többségében támogatta az amnesztia-törvényt a konfliktus enyhülésének, illetve sok esetben saját gyermekeik³⁷ hazatérésének reményében, ez éles ellentétben állt a nemzetközi közösség vélekedésével.³⁸ Emellett bár elengedhetetlennek tűnt a béke megteremtéséhez, valójában egy amnesztiát esetileg megítélő testület nélkül hátráltatta a megbékélés folyamatát.³⁹ Nem ez volt az első eset, hogy nyilvánvalóvá vált a feltétel nélküli amnesztia nem feltétlenül vezet fegyverletételhez.⁴⁰ Éppen ezért nemzetközi nyomásra, valamint a Joseph Kony kézrekerítésére tett sikertelen kísérletektől megfáradva,⁴¹ maga Yoweri Museveni elnök utalta 2003-ban a Bíróság elé a határokon belül uralkodó helyzetet. A 2005-ben sorra került békekötési kísérlet megfeneklését követően Luis Moreno Ocampo, a Bíróság Főügyésze nyilvánosságra hozta az öt LRA-vezető⁴² elleni vádemelést és elfogatási parancsot, úgy ítélvén, hogy az amnesztia-törvény rendelkezései nyomán az állam alkalmatlan a legfőbb bűnösök büntetőjogi felelősségrevonására. Bár 2006-ban módosításra került az Amnesztia-törvény, melynek értelmében kikerültek annak hatálya alól a

³⁶ A konfliktusban mind a kormányerők, mind az ellenálló csapatok, az LRA mozgalom oldalán számos emberi jogsértés és a legsúlyosabb nemzetközi büntettek elkövetésére került sor.

Human Rights Watch: Particular Challenges for Uganda in Conducting National Trials for Serious Crimes, Human Rights Watch's Third Memorandum on Justice Issues and the Juba Talks. 2007. szeptember, 3. o.

³⁷ Több ezres nagyságrendű az LRA által kényszerrel besorozott gyerekkatonák száma.

³⁸ Erin K. Baines: The Haunting of Alice: Local Approaches to Justice and Reconciliation in Northern Uganda. The International Journal of Transitional Justice 2007. 1. sz. 101. o.

³⁹ *Ambos*: i. m. 11. o.

⁴⁰ További példaként említhető, hogy a Sierra Leone-i Forradalmi Egyesült Front (Revolutionary United Front) tagjai részére Lomé-i békemegállapodás aláírásáért cserébe nyújtott amnesztia ellenére a RUF folytatta háborús büntettek elkövetését a kormányerőkkel és az ENSZ békefenntartókkal szemben, és csak két évvel később került sor a fegyverletételre, amikor már a Különleges Bíróság elindította vádemelési eljárásait.

⁴¹ Felveti ez az ICC politikai eszközként való használatának veszélyét, mely semmiképp nem lenne kívánatos egy pártatlan bírói fórum esetében.

H. Abigail Moy: The International Criminal Court's Arrest Warrants and Uganda's Lord's Resistance Army: Renewing the Debate over Amnesty and Complementarity. Harvard Human Rights Journal 2006. 19. sz. 273. o.

⁴² A Bíróság által vádolt öt LRA vezető: Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo, Dominic Ongwen és Raska Luwya.

legfelsőbb LRA-vezetőség tagjai, ugyanakkor Museveni elnök ígéretet tett Joseph Konynak és társainak, hogy nem vonják őket felelősségre, ha feladják magukat és leteszik fegyvereiket.⁴³ Másrészről a vádlottak a Juba béketárgyalásoktól való távollétüket helyezték kilátásba, amíg a vádemelés érvényben van velük szemben. Ebben a helyzetben a béke érdekének súlyozott figyelembevétele okán tett engedmény, nevezetesen a vádemelés automatikus visszavonása súlyosan negatív precedenst teremtené azt a benyomást sugallva, hogy a béketárgyalásokkal való manipulálás eszközével eredményesen élhetnek a nemzetközi bűntettek elkövetői a felelősségrevonás elkerülése érdekében, ami hosszútávon éppen az erőszak politikájának engedne teret. Ugyanakkor az sem állítható kétségek nélkül, hogy ebben az esetben a büntető hatalom pallosa egyértelműen az igazságszolgáltatás érdekeit szolgálná. Annyi bizonyos, hogy komoly elrettentő erőről beszélhetünk a Bíróság eljárásának eredményeként. A nemzetközi közösség így megvalósuló intenzívebb figyelméből és jelenlétéből adódóan például Szudán felhagyott az LRA tevékenységének támogatásával. Ugyanakkor a jogsértések által közvetlenül érintett, helyi lakosság érdekei, melyek elsősorban az ellenségeskedések befejezéséhez kötődnek, vitathatóvá teszik a bírósági eljárás minden áron történő erőltetését.

A lakosság körében 2007-ben végzett felmérések szerint az érintettek igen kis számban tartják az igazságszolgáltatást legfőbb igényüknek, ezt a helyet elsősorban a békéhez és megélhetéshez fűződő igények foglalják el. El nem hanyagolható tényező, hogy a lakosság többsége az amnesztiát is támogatja a fegyverletétel reményében, és nagy jelentőséget tulajdonít a tradicionális békeltető eljárásoknak. Ezzel szemben vannak (elsősorban helyi nem-kormányzati szervezetek, mint a *Victims Rights Working Group*), akik szkeptikusak a hagyományos helyi eljárások hatékonysága kapcsán, és a bírói fórumoknak engednének nagyobb teret.⁴⁴ Az e tekintetben fennálló megosztottság mellett a lakosok szinte kivétel nélkül szükségét érzik a múltbeli események tisztázásának, egy egységes és átfogó konfliktus-történet elfogadásának. Ezen tényezők tekintetében nem sok változás állt be a 2005-ben elvégzett felmérésekhez képest, azonban látványos a Bíróság tevékenysége vonatkozásában mutatkozó tájékozottság növekedése, ami igazolja az intenzívebb lakosság-tájékoztatási program hatékonyságát. Ugyanakkor ellenérzéseket kelt a lakosság körében, hogy csak az LRA-tagok felelőssége vált vizsgálat tárgyává a Bíróság előtt, a kormánycsapatok tagjai által elkövetett jogsértések visszhang nélkül maradtak ezen a fórumon.⁴⁵

Mindezen körülmények között érdemes feltérképezni, hogy a Római Statútum rendelkezései adta lehetőségek keretein belül és a helyi érdekeket számításba véve milyen megoldási variációk lehetségesek a felelősségrevonás megvalósítására, hiszen bár 2007. június 29-én megállapodás született az LRA és az ugandai kormány között az ezzel kapcsolatos vitás kérdések rendezésére, a megállapodás nem tartalmaz részletes, konkrét javaslatokat, és a végrehajtásának valószínűsége is vitatható.

Az ugandai belső igazságszolgáltatási rendszer alkalmatlansága

Az LRA felkérte az ENSZ Biztonsági Tanácsát, hogy éljen a Statútum adta lehetőségével, és függeszse fel a bírósági eljárást.⁴⁶ Ez a döntés azonban komoly aggodalmakat kelthetne éppen a

⁴³ Louise Mallinder: Can Amnesties and International Justice be Reconciled?, *The International Journal of Transitional Justice* 2007. 1. sz. 218. o.

⁴⁴ Kamari Maxine Clarke, Global justice, local controversies: the International Criminal Court and the sovereignty of victims. In: *Paths to International Justice. Social and Legal Perspectives* (szerk: Marie-Bénédicte Dembour). Cambridge University Press, Cambridge 2007. 146. o.

⁴⁵ Phuong Pham, Patrick Vinck, Marieke Wierda, Eric Stover és Adrian di Giovanni: *Forgotten Voices. A Population-Based Survey of Attitudes about Peace and Justice in Northern Uganda*. International Center for Transitional Justice, Human Rights Center, University of California Berkeley, 2005.

Patrick Vinck, Phuong Pham, Eric Stover, Andrew Moss és Marieke Wierda: *Research Note on Attitudes about Peace and Justice in Northern Uganda*. International Center for Transitional Justice, Human Rights Center, University of California Berkeley, Payson Center for International Development, Tulane University, 2007.

⁴⁶ Human Rights Watch: *Benchmarks for Assessing Possible National Alternatives to International Criminal Court*

helyi igazságszolgáltatási rendszer korábban kifejtett alkalmatlanságából adódóan. A komplementaritás elve adta lehetőséghez való „visszatáncolás” mutatkozott a 2007-es felelősségrevonásról és békéltetésről szóló megállapodásban és az ahhoz 2008. február 19-én csatolt mellékletben.

Ugyan mindkét dokumentum meghirdeti a tényfeltárás és felelősségrevonás alapvető szükségességét,⁴⁷ valamint a helyi tradicionális eljárások tiszteletben tartásának célját,⁴⁸ és kijelenti a hazai bírói fórumok alkalmasságát,⁴⁹ kétséges, hogy a homályosan megfogalmazott szabályok és a rendelkezésre álló igazságszolgáltatási apparátus „nemzetközi szemüveggel nézve” is elfogadható szinten lenne képes a felelősségrevonás teljesítésére.

Nem változtatott a vitathatóság mértékén a melléklet sem, melyben elrendelték egy tényfeltáró és békéltető bizottság felállítását, mely hivatott betölteni az összes, ezen intézményfajta által birtokolt funkciót.⁵⁰ Emellett a melléklet rendelkezései szerint az ugandai Legfelsőbb Bíróság egy Különleges Részlege lenne felelős a súlyosabb ügyekben való eljárásért, mely fórum alapokmányát, eljárási szabályait a törvényhozó hivatott megszövegezni.⁵¹ Konkrétabb részleteket a melléklet nem tartalmaz. Tehát amellett, hogy egyértelműen kitűnik a két dokumentumból, hogy Uganda megpróbálja elkerülni az ICC-vel való együttműködést az LRA vezetők elfogatása kapcsán, nem tesz konkrét lépéseket a hazai igazságszolgáltatási rendszer megújítására, hogy a komplementaritási alapon zajló hazai eljárásokkal szemben támasztott Statútum-beli követelményeknek eleget tegyen. A Bíróság joghatósága megkérdőjelezésének e kételyeket ébresztő megjelenése eljárási szempontból sem felel meg a Statútum erre vonatkozó szabályainak, miszerint a hasonló kifogásokat a Tárgyaláselőkészítő Kamarának kellene benyújtani.⁵²

Érdemi problémát jelent ezen kívül a súlyos büntettek és kevésbé súlyos bűnök közötti határ megállapításának hiánya. Ily módon kérdéses marad, hogy mely ügyek sorolhatók majd a Különleges Részleg, melyek az alacsonyabb szintű bírói fórumok és melyek a tradicionális eljárások által kezelhető ügyek közé. Ezt már csak tetézi Museveni elnök egy 2008 márciusában tett nyilatkozata, mely szerint a hagyományos békéltetési mechanizmusokat preferálni fogják akár a legsúlyosabb büntettek esetében is. Ha akár egy ICC által vádolt személy kérelmezi a hagyományos eljárást, jogosult lesz erre.⁵³ Ezzel az ugandai kormány gyakorlatilag a Római Statútum értelmében fennálló kötelezettségeit sérti leplezetlen módon. A Bíróság Főügyészi Hivatala ennek megfelelően világossá is tette, hogy bármely joghatósági kifogás az ugandai vádlottak kapcsán hipotetikusnak

Cases Against LRA Leaders. A Human Rights Watch Memorandum, 9. o.

⁴⁷ „A felek úgy vélik, hogy a konfliktus történetének és megnyilvánulásainak, különösen a konfliktus során elkövetett emberi jogsértések és büntettek átfogó, független és pártatlan elemzése alapvető eleme a megbékélés megvalósításának.”

Agreement between the Government of the Republic of Uganda and the Lord's Resistance Army/Movement on Accountability and Reconciliation, 2007. június 29, 2.3. pont (szerzői fordítás)

⁴⁸ „A hagyományos igazságszolgáltatási mechanizmusok, mint a Culo Kwor, a Mato Oput, a Kayo Cuk, az Ailuc és a Tonu ci Koka és a konfliktus által érintett közösségek által gyakorolt egyéb mechanizmusok megfelelő módosításokkal központi elemévé kell válnanak a felelősségrevonás és békéltetés megvalósításának.”

Agreement, 2007. június 29, 3.1. pont (szerzői fordítás)

⁴⁹ „A felek kijelentik, hogy Ugandának megvannak a nemzeti jog által biztosított intézményei és mechanizmusai, szokásai és gyakorlatai, melyek képesek a konfliktusban elkövetett büntettek és emberi jogsértések ügyében való megfelelő eljárásra.”

Agreement, 2007. június 29, 5.1. pont (szerzői fordítás)

⁵⁰ A konfliktus eseményeiről egy átfogó kép alkotása, nyilvános és zárt ajtók mögötti meghallgatások és ülések szervezése, a tényfeltárás és annak eredményeinek helyi közösségekben való terjesztése, kártérítésre vonatkozó ajánlások szövegezése, a tényfeltárási és meghallgatási munka eredményeinek egy záródokumentumban való megjelentetése.

⁵¹ Agreement, 2007. június 29, 7-9. pont

⁵² „A vádpontok megerősítését megelőzően az elfogadhatósági és joghatósági kifogásokat a Tárgyaláselőkészítő Kamarának kell benyújtani.”

Római Statútum, 19. cikk 6. bek. (szerzői fordítás)

⁵³ Amnesty International: Uganda: Agreement and Annex on Accountability and Reconciliation falls short of a comprehensive plan to end impunity, 2008. március, AI Index: AFR 59/001/2008, 7-8. o.

tekinthető.⁵⁴

Ettől eltekintve ugyanakkor érdemes megvizsgálni, az ugandai igazságszolgáltatási rendszer és a tradicionális békéltetési mechanizmusok egy külön intézményként felállított tényfeltáró és békéltető bizottsággal alkalmas lenne-e a konfliktusban elkövetett bűntettek repressziójára. Az nem világos, hogy a hagyományos eljárásokkal helyettesíteni kívánják-e a büntetőjogi eljárásokat, vagy csupán a kisebb súlyú bűnök kezelhetők majd ilyen keretek között. Nem egyértelmű ez a korábban említett súlyos bűntettek meghatározásának hiányából adódóan, és az ugyancsak fentebb felidézett elnöki nyilatkozatnak köszönhetően. Az kétségtelen, hogy a büntetőjogi felelősségrevonás helyettesítése ezekkel az alternatív mechanizmusokkal elfogadhatatlan különösen a súlyosabb bűnök elkövetőinek esetében. A Mato Oput eljárás például a bűnök megvallására és szimbolikus megbékélési rituálékra épül, ami közel sem nevezhető kielégítőnek egy büntetőjogi eljárás alternatívájaként. A helyi acholi vezetők pedig egyöntetűen nyilvánítottak véleményt a kérdésben, miszerint a Mato Oput eljárás egyedi esetekre vonatkozó vizsgálatra való használata nem oldható meg, hiszen az az egyes csoportok, klánok közötti békéltetést szolgálja.⁵⁵ Másfelől megemlítendő, hogy az ugandai jogrendszerben sem jelentettek soha alternatívát még a köztörvényes bűncselekmények esetében sem.⁵⁶

A majdan esetleg felállításra kerülő tényfeltáró és békéltető bizottság mandátuma sem terjedhet ki a súlyosabb bűntettekre, és legfeljebb egy feltételes amnesztia meghirdetése és a büntető bíróságokkal való kapcsolat megfelelő szabályozása mellett lehetne alkalmas a kisebb súlyú bűntettek elkövetői ügyében lefolytatandó büntetőjogi eljárások helyettesítésére.

Ebből a tekintetből, és különösen az ICC eljárás által érintett személyek esetében a rendes bírói fórumok alkalmassága lehet tehát vita tárgya egy potenciális hazai eljárás feletti elmélkedés során. Azonban ezen a téren is adódhatnak jelentős aggodalmak az alkalmasság tekintetében. Az elmúlt húsz évben csekély számban került sor a polgári lakosság ellen elkövetett bűntettekért felelős személyek esetében való eljárásra, azokat is kétséges legalitással működő katonai törvényszékek előtt bonyolították, melyek nem érvényesítették az általában elvárható eljárási garanciákat, bizonyos esetekben pedig halálbüntetést is kiszabtak. Igen nagy számban került sor kínzásra a fogvatartottakkal szemben, elhúzódo előzetes fogvatartásra, a jogorvoslathoz való jog megtagadására, a bírák és tanúk manipulálására. Független szakértői testületek szerint maga a kormány is visszatérően tette éles kritika tárgyává a bírósági döntéseket, azoknak ellenszegült, és bírákat félemlítettek meg a döntésük befolyásolásának céljával.⁵⁷ Mindezekon túl a Római Statútumban megjelenő bűntetteket az ugandai törvényhozó elmulasztotta beépíteni a hazai jogszabályokba. A logisztikai és személyzeti feltételek pedig nem biztosíthatnák a megfelelő eljárást az ügyek magas számának terhe mellett.⁵⁸

A Különleges Részleg homályosan meghatározott joghatósági keretei sem összeegyeztethetők a Római Statútum rendelkezéseivel, hiszen a melléklet értelmében e tekintetben azok jöhetnek számításba, akik a széles körű, szisztematikus és polgári lakosság ellen elkövetett súlyos támadások tervezéséért és végrehajtásáért felelősek.⁵⁹ Ezzel szemben a Statútum szerint az emberiség elleni bűntettek elkövetése esetében szóba jöhetnek mindazok, akik a szisztematikus támadások részeként követték el a bűncselekményeket.⁶⁰ Mindezek ellenére az említett hiányosságok, visszasságok

⁵⁴ *Id.* 8. o.

⁵⁵ *Baines:* i. m. 105. o.

⁵⁶ Human Rights Watch: Benchmarks for Assessing Possible National Alternatives to International Criminal Court Cases Against LRA Leaders. A Human Rights Watch Memorandum. 2007. május, 6. o.
Human Rights Watch: The June 29 Agreement on Accountability and Reconciliation and the Need for Adequate Penalties for the Most Serious Crimes. Human Rights Watch's Second Memorandum on Justice Issues and the Juba Talks. 2007. július, 9. o.

⁵⁷ Human Rights Watch: Particular Challenges for Uganda in Conducting National Trials for Serious Crimes, 10. o.

⁵⁸ *Id.* 10-13. o.

Human Rights Watch: Analysis of the Annex to the June 29 Agreement on Accountability and Reconciliation. Human Rights Watch's Fourth Memorandum on Justice Issues and the Juba Talks. 2008. február, 9-10. o.

⁵⁹ Annexure to the Agreement on Accountability and Reconciliation between the Government of the Republic of Uganda and the Lord's Resistance Army/Movement, 2008. február 19, 13 (a) pont

⁶⁰ Római Statútum, 7. cikk

kiküszöbölésére nem található konkrét javaslat sem a megállapodásban, sem az ahhoz fűzött mellékletben, sőt újabb visszasságokat teremt azzal például, hogy különbséget tesz az ellenállók és az állami szereplők felelősségrevonása közt, ez utóbbiak eseteit a már létező rendes bírói fórumokra hagyva.

Konklúzió

Uganda állam felelőssége a megfelelő eljárás és a nemzetközi büntettek elkövetőinek felelősségrevonása tekintetében pedig a Római Statútum értelmében fennálló kötelezettségeken kívül egyéb szempontból is megállapítható. Irányadóak e tekintetben a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának ide vonatkozó rendelkezései,⁶¹ valamint az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanács Emberi Jogi Bizottságának 2005-ös büntetlenség elleni küzdelemről szóló aktualizált elvei.⁶²

Amellett, hogy Uganda vitathatatlanul köteles közreműködni az ICC-vel és biztosítani a súlyosabb bűnök elkövetőinek felelősségrevonását, az amnesztiának is megvan a maga létjogosultsága, amennyiben a nemzetközi standardoknak megfelelő módosításokat végrehajtják az erre vonatkozó hazai szabályokon. A létjogosultság alapja, hogy bár az alacsonyabb szintű LRA tagok is felelősek a legsúlyosabb bűnök elkövetéséért, többségüket még gyermekként kényszerítették a csapatokhoz való csatlakozásra,⁶³ ami elkövetői minőségük mellett egyben áldozatokká is teszi őket. Sierra Leone példájából kiindulva,⁶⁴ ezen fiatalok elkövetői ügyei vizsgálatának foganatosítására megfelelőbb fórumot jelenthetne a kilátásba helyezett tényfeltáró és békéltető bizottság. Itt ismét beleütközünk a súlyos és kevésbé súlyos bűnök elhatárolásának és a különböző intézmények hatáskörei definiálásának problematikájába, hisz ezzel felvetődik a kérdés, lehet-e e tekintetben irányadó szempont az a tényező is, hogy az érintett elkövetőt hány éves

⁶¹ „Senkit sem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni.”

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16, 7. cikk

„A bíróság előtt mindenki egyenlő. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. [...]

2. Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintse mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.

3. Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra:

a) a legrovidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztatás az ellen emelt vád természetéről és okáról;

b) megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkeznie védelme előkészítésére és az általa választott védővel való érintkezésre;

c) indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét;

d) a tárgyaláson személyesen jelen lehessen, személyesen vagy az általa választott védő útján védekezhessen; amennyiben védője nincsen, tájékoztatás a védő választására vonatkozó jogáról; és minden olyan esetben, ha az igazság érdekei ezt megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, éspedig ingyenesen, amennyiben nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges anyagi eszközökkel;

e) kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellen valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellen valló tanúk;

f) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet;

g) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét.”

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 14. cikk

⁶² „Az államok kötelesek gyors, alapos, független és pártatlan vizsgálatokat foganatosítani az emberi jogsértések és a nemzetközi humanitárius jogot sértő tettek esetében, valamint megtenni a megfelelő intézkedéseket az elkövetők tekintetében, különösen a büntető igazságszolgáltatás terén, biztosítva, hogy a nemzetközi jog értelmében legsúlyosabb büntettek elkövetői ellen vádat emelnek, ügyükben eljárnak és megfelelő büntetést szabnak ki rájuk.”

Updated Set of Principles for the Protection and Promotion of Human Rights through Action to Combat Impunity, 2005. február 8, E/CN.4/2005/102/Add.1, 19. sz. elv (szerzői fordítás)

⁶³ Hema Chatlani: Uganda: a Nation in Crisis. California Western International Law Journal 2006-2007. 37. sz. 292-293. o.

⁶⁴ Minthogy a Sierra Leone-i Különleges Bíróság Statútumában is szerepel egy rendelkezés, mely a 15 év alatti elkövetők esetében az alternatív megoldásnak rendel prioritást.

korában és milyen eszközökkel sorozták be a fegyveres csoportba.

A hazai bírói fórumok alkalmatlansága pedig jelen állapotok szerint alapvető kerékkötője bármely jogalapon történő eljárás-felfüggesztésnek az ICC előtt. Luis Moreno Ocampo megjegyzése figyelemreméltó, miszerint a Bíróság tevékenységét nem az alapján fogják a jövőben megítélni, hogy hány vádeljárást fogantatosít, hanem az alapján, hogy hány nemzetközi szintű eljárás kerülhető el a hazai jogrendszerek megfelelő működése folytán.⁶⁵ A Bíróság főszerepe valóban elsősorban abban kellene, hogy álljon, hogy egyfajta katalizátorként működjön, a belső igazságszolgáltatási fórumokat ösztönözve a jogrend erőteljesebb védelmére, ezen az alapon azonban mégsem adható elsőbbség minden áron a nemzeti eljárásoknak.

⁶⁵ *Lipscomb*: i. m. 202-203. o.